

راهبردهای احیای پایدار سکونتگاه‌های روستایی مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل با رویکرد ایجاد دهکده شهری؛ محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان نور

مازیار خاکی^۱؛ بهنام رجبی فر^{۲*}؛ عبدالله ابراهیمی^۳

- ۱- دانشجوی دکتری رشته معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، مازندران، ایران
۲- استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد قائمشهر، گروه معماری، مازندران، ایران (مسئول مکاتبات)
۳- مربی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری، گروه معماری، مازندران، ایران

دریافت دست‌نوشته: ۱۳۹۸/۰۹/۲۱؛ پذیرش دست‌نوشته: ۱۳۹۹/۰۳/۳۱

واژگان کلیدی	چکیده
معماری روستایی پدافند غیرعامل دهکده شهری توسعه پایدار روستایی	روستاها به عنوان یکی از زیستگاه‌های انسانی همواره در معرض تهدیدات و مخاطرات طبیعی و مصنوع قرار داشته‌اند. با توجه به قدمت و گستردگی مناطق روستایی، توجه به اصول پدافند غیرعامل در این زیستگاه‌ها حائز اهمیت است. با عنایت به این موضوع که رعایت اصول پدافند غیرعامل باعث کاهش آسیب‌پذیری و کاهش خسارات می‌شود. هدف اصلی این پژوهش تبیین راهبردهای احیای پایدار روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان نور مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل است. در این مسیر نیز از رویکرد دهکده شهری که از ایده‌های جدید و کارآمد توسعه مناطق روستایی است، بهره گرفته می‌شود. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی بوده و نوع تحقیق کاربردی می‌باشد. گردآوری اطلاعات بر مبنای مطالعات اسنادی و نیز میدانی بوده و تجزیه و تحلیل اطلاعات به‌دست‌آمده با استفاده از روش <i>SWOT</i> انجام گرفته است و راهبردهای لازم برای ارتقاء امنیت و پایداری با توجه به اصول پدافند غیرعامل و رویکرد دهکده شهری با استفاده از ماتریس کمی <i>QSPM</i> ارائه شده است. جامعه هدف این پژوهش مردم محلی، متخصصین، کارشناسان و مسئولین نهادهای متولی ناحیه مورد مطالعه است. یافته‌ها نشان می‌دهند که وجود بستر طبیعی مناسب روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان نور از دو منظر پدافند غیرعامل و ایده دهکده شهری فرصت بسیار مناسبی جهت توسعه پایدار این مناطق است. که لازم است در وجوه چهارگانه کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی از این فرصت و دیگر قوت‌های مناطق روستایی استفاده شود.

۱- مقدمه

سکونتگاه‌های روستایی شده است. (امیدوار و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۸)
فشار توسعه بر روستاهای مازندران و ساخت‌وسازهای روزافزون در محدوده (عامل تهدید بیرونی)، نه تنها موجب تهدید بافت‌های روستایی، که عامل تخریب زیست‌محیطی و بر هم زدن تعادل طبیعت منطقه مازندران است.
احیای سکونتگاه‌های روستایی مستلزم توجه به ابعاد مختلف و توجه به مفهوم پایداری در این مناطق است. «مفهوم توسعه پایدار در فرآیند رشد نهفته است. در اکثر کشورهای پیشرفته جهان، توسعه‌ی روستایی رابطه تنگاتنگی با فرآیندهای ساختاری

طی چند دهه اخیر «سکونتگاه‌های روستایی به‌عنوان جزئی از نظام‌های جغرافیایی دست‌خوش تحولاتی شده‌اند.» (باری حصار و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۸) این امر موجب پدید آمدن مشکلات و نارسایی‌های فراوانی برای زیست و ادامه سکونت در روستاها شده است. پایین بودن سطح زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به سمت شهرهای بزرگ، مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به دنبال داشته است. (زیاری و رمضان‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۸) روند تحولات موجب شکل‌گیری نظام فضایی نامتعادل در سطح

انسانی انجامیده است. (نورالدین و معین‌مهر، ۱۳۹۱: ۳۸)

سکونتگاه‌های انسانی پدیده‌های فضایی و مکانی بوده و به همین علت شناخت و تبیین و درک قانونمندی‌های حاکم بر شکل‌گیری، تحول، تکامل، آن در چارچوب روابط متقابل انسان و محیط نهفته است. همچنین سکونتگاه‌های روستایی تبلور و انعکاس فضایی ایفای نقش‌های اساسی انسان است که بر حسب شرایط محیط طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی شکل گرفته و متحول شده و سازمان‌یافته است. هرگاه در روند تحول و تکامل این سازمان عوامل مؤثر در آن از لحاظ زمانی در تقابل با یکدیگر و شرایط مکانی قرار گیرند در نظام و عملکرد این سازمان نابسامانی به وجود می‌آید. (امیدوار و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۸) در چنین شرایطی است که دخالت در نظام سکونتگاهی در راستای توسعه و بهینه‌سازی آن ضرورت می‌یابد. با شناخت این توانمندی‌ها و نگاه به الگوهای نوین و کارآمد چون الگوی توسعه دهکده شهری این مسئله مطرح می‌گردد که چه راهبردهایی برای احیای پایدار روستاهای استان مازندران وجود دارد و توجه به اصول پدافند غیرعامل در این میان می‌تواند چه تأثیر مثبت و پایداری را ایجاد نماید؟ پژوهش پیش رو سعی دارد تا با تکیه بر معیارها و اصول پدافند غیرعامل، موضوع ایمنی روستایی و شهروندان را مورد کاوش قرار دهد و در صورت لزوم راهبردهای عملیاتی پدافند غیرعامل را در تأمین ایمنی فضای روستایی، بیان نماید.

۳- مبانی نظری

۳-۱- دهکده شهری

در گذشته واژه روستاشهر یا دهکده شهری برای سکونتگاه‌هایی به کار می‌رفت که در حاشیه شهرها قرار می‌گرفتند. ولی آنچه امروزه و در این نوشتار نیز، با عنوان دهکده شهری استفاده می‌شود، جنبشی است که از اواخر دهه ۸۰ بر بریتانیا آغاز شد و تشابه فقط در نام به کاررفته برای دو موضوع است (Aldous, 1992). این ایده در چارچوب نهضت‌های عمل‌گرا قرار دارد و برخلاف نهضت‌هایی چون پدیدار شناختی، تئوری انتقادی و بسیاری دیگر از نهضت‌ها، پایه فلسفی و نظری قوی ندارد و بیشتر به زمینه‌های عملی میانبر زده است. پدیدآورندگان این نهضت

دارد. «(Hemams.OsinsKi,199:95) بازسازی بهینه‌سازی شده فضایی سکونتگاه‌های روستایی کلید توسعه پایدار روستایی است (Yang et al,2016:413). موضوع پایداری و برنامه‌ریزی و طراحی مکان‌های پایدار در سال‌های اخیر، بخش وسیعی از ادبیات معماری و شهرسازی را به خود اختصاص داده است. با وجود این‌که در چارچوب تئوری و فلسفی به بحث پایداری بسیار پرداخته شد، چگونگی دستیابی به آن و راهکارهای ارتقای پایداری در سکونتگاه‌ها روشن و ملموس نبود. (نورالدین و معین‌مهر، ۱۳۹۱: ۲۳)

در این میان توجه به ایمنی و ظرفیت مقابله با تهدیدها در توسعه پایدار روستایی بسیار حائز اهمیت است. فرآیندی که ایمنی نامیده می‌شود، ممکن است بر اساس حوزه تأثیر بحران، نوع بحران و یا حوزه اقدام برای مقابله با بحران تقسیم‌بندی شود. (پریزادی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۹۱).

شناخت فضاها و عوامل مؤثر در کاهش ایمنی، مستلزم پیشگیری، آماده‌سازی و مصون نمودن محیط انسانی در مقابل هر نوع بحرانی است که برنامه‌ریزان و مدیران شهری باید به آن توجه بیش‌تری داشته باشند (رحمانی فضلی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۱۱). همچنین در شرایط کنونی که تعداد و نوع بحران‌ها و آسیب‌ها به شدت افزایش یافته، اقدامات تدافعی حتی قبل از وقوع حادثه نیز ضرورت مذاقه موضوع پدافند غیرعامل را مطرح می‌سازد (رهنمایی، ۱۳۸۴: ۱۸۱-۱۸۲). بنابراین ارائه طرح مجموعه‌های سکونتی پایدار و تا حدودی خودکفا، توسعه روستایی را در یک چارچوب مشخص و با ارائه اصول طراحی معین تعریف خواهد کرده و توسعه روستاهای منطقه را کنترل می‌کند و موجب ارتقاء امنیت در بافت روستایی می‌گردد.

در طی چند دهه گذشته راهبردهای متعددی برای توسعه روستایی مطرح شده است، یکی از این راهبردها که دارای رویکرد فضایی است، راهبرد ایجاد و تقویت روستاشهرهاست. (محمدی یگانه و حسین‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۶) طراحی دهکده‌های شهری سبب توجه به اجتماعات پایدار با محوریت توجه به ابعاد انسانی همساز با حفظ محیط‌زیست طبیعی گردیده. این تجربیات به اهداف باارزشی منتهی شده است که از مهم‌ترین آن‌ها توجه به انسان، ارزش‌های انسانی بوده که به ایجاد ارتباط بهینه‌تر انسان و محیط‌زیست و توسعه پایدار سکونتگاه‌های

این مداخله نابجای دولت را یکی از موانع توسعه پایدار در دهکده‌های شهری می‌دانند و بیان میکنند طرح‌ها و این محدودیت‌های نهادی، انگیزه‌های سرمایه‌گذاری و توانایی روستاییان را تضعیف کرده و به زیرساخت‌های پایین‌تر و محیط‌زیست ضعیف در دهکده‌های شهری منجر شده است. لیو و همکارانش^۵ (۲۰۱۰) در مقاله «تأثیر سریع شهرنشینی بر روستا شهر در چین»، به این نتیجه رسیدند که در روستا شهر، قوانین نامشخص و مبهم، فضای در حال ظهور غیرمنظم و ناهنجار، ساخت‌وساز مسکن ناخواسته و بی‌نظم، از عواملی هستند که باعث تضعیف کالبدی مسکن شده است.

در نگاهی کلی به مطالعاتی که در این زمینه در چین صورت گرفته می‌توان گفت نیاز به بازبینی در ارائه طرح‌های از بالا به پایین و هدایت تسهیلات دولتی از یک سو و توجه بیشتر به محیط زیست، امنیت کالبدی و ارتقاء کیفیت محیط از سوی دیگر مورد توجه پژوهشگران بوده است.

این نتایج پیش از این نیز در مطالعات دیگر پژوهشگران مشاهده شده است مثلاً کوان^۶ (۲۰۰۵)، در کتابی با عنوان «فرهنگ شهرسازی، پیرامون مفهوم دهکده شهری و اثرات آن»، به این موضوع اشاره می‌کند که سلامتی و خوشبختی با سرازیر شدن دسته‌دسته مردم به‌سوی خانه‌های استاندارد شده حاشیه خیابان‌ها به دست نمی‌آید؛ بلکه این مهم تنها با ایجاد دوباره نیروی عظیم مردم در خانه‌های شخصی خودشان و در طرح دهکده شهری محقق خواهد شد. همچنین فرانکلین^۷ (۲۰۰۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان «مفهوم دهکده شهری» به این نتیجه رسیده است که دلیل مطرح شدن دهکده شهری به‌عنوان یک الگوی توسعه، در پاسخ به نیازهای جدید مردم، تنوع بیشتر، انتخاب، وابستگی کمتر به شهر و محیط راحت برای زندگی با حفظ حریم خصوصی بوده است.

در مطالعات داخلی نیز عنابستانی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در راستای تحقق سکونتگاه‌های روستایی پایدار» ویژگی‌های دهکده شهری را معرفی می‌کند. ایشان

بر این باورند که تئوری و نظریه نمی‌تواند چندان در طراحی شهری کارساز باشد، زیرا آنچه بر اساس تئوری شکل می‌گیرد، تحقق‌پذیری کمی دارد و بهتر است به دنبال چیزی برویم که به نیازهای واقعی مردم در سکونتگاه‌هایشان پاسخ دهد. در این ایده مفهوم توسعه با موضوع پایداری تعریف می‌شود. بسیاری از صاحب‌نظران، راهکار طراحی شهری پایدار را، استفاده از اصول ایده دهکده شهری دانسته‌اند. (نورالدین و معین‌مهر، ۱۳۹۱: ۲۴)

بیشترین مطالعات پس از سال ۲۰۱۰ میلادی در چین در حوزه روستا شهرها و با توجه به الزامات توسعه پایدار صورت گرفته است.

لیو و وونگ^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش خود با عنوان «توسعه مجدد دهکده‌های شهری در پکن»، فرآیند رسمی سازی و اصلاح قانون مالکیت را مورد مطالعه قرار داده است؛ و بیان می‌کند با توسعه صرف کالبدی و از بالا به پایین نابرابری‌های اجتماعی در نتیجه آسیب‌پذیری روستایی افزایش پیدا کرده است از اینرو پیشنهاد مقاله بازبینی قوانین و استقرار مجدد ساکنین است.

وو هانگ و همکاران^۲ (۲۰۱۷) در مقاله خود با عنوان «تجزیه و تحلیل محیط فیزیکی در بناهای دهکده شهری» محیط‌زیست فیزیکی یک دهکده شهری در گوانگژو را شبیه‌سازی کرده و مشکلات روستا را تجزیه و تحلیل می‌نماید. در پایان اقدامات تأسیساتی ساختمانی پیشنهاد شد تا بتوان محیط زندگی دهکده شهری را بهبود بخشید و نمونه‌هایی از مراجع برای بازسازی دهکده شهری نیز ارائه شد. که در آن افزایش ایمنی و امنیت مورد تأکید بوده است.

لای و تانگ^۳ (۲۰۱۶) در مطالعه خود با عنوان «موانع سازمانی برای بازسازی دهکده‌های شهری در چین» با ارائه مدل پیشنهادی و به کمک بررسی مقررات و شیوه‌های بازسازی مجدد، به‌طور تجربی، به بازآفرینی دهکده‌های شهری بین سال‌های ۲۰۰۴ تا ۲۰۰۹ پرداخته است و در تجزیه و تحلیل برخی تسهیلات نهادی از جمله تسهیلات دولتی مانع از بازسازی دهکده‌های شهری شده است. (لای و تانگ، ۲۰۱۶: ۴۸۲) لای و همکاران^۴ (۲۰۱۴) نیز پیش از

1- Ran Liu and Tai-Chee Wong

2- Fang WuHong, Zhou XiaoQing, Liu yuan, LiLi

3- Yani Lai and Bosin Tang

4- Yani Lai, Yi Peng, Bin Li and Yanliu Lin

5- Liu et al

6- Cowan, R

7- Franklin, B

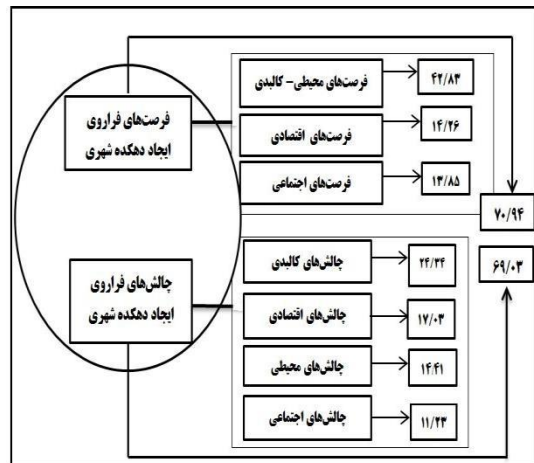
راهبردهای احیای پایدار سکونتگاه‌های روستایی مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل با رویکرد ایجاد دهکده شهری؛ محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان نور

زیاری و رمضان‌زاده (۱۳۹۲) در مقاله «روستاشهر و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای» با استفاده از روش کار ترکیبی از روش‌های مقایسه‌ای-تحلیلی-همبستگی به تحلیل تعادل روستاشهرهای اطراف بروجرد پرداخته‌اند. ایشان برای انجام مطالعه خود چهار گروه: "شاخص‌های زیربنایی و ارتباطی"، "شاخص‌های کالبدی و تسهیلاتی" شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی" و "شاخص‌های بهداشتی و درمانی" را انتخاب نموده‌اند.

بحرینی و حاجی بنده (۱۳۹۰) در مقاله «الگوی دهکده شهری: رهیافتی کارآمد در جهت تحقق پایداری سکونتگاه‌های روستایی» بیان کرده‌اند که تحقق ضوابط و اصول الگوی دهکده شهری در هر منطقه بر پایه هفت اصل به شرح زیر است:

- تأکید بر هویت و مقیاس انسانی با طرح فضاهای عمومی سرزنده و همساز با طبیعت
- فرم فشرده با توسعه مناسب فضا و توده کافی،
- محیطی پیاده مدار و جاذب عابر پیاده با تأکید بر حمل‌ونقل عمومی
- استفاده کارآمد از منابع زمین و انرژی و کاربرد انرژی‌های نو
- اختلاط مناسب فعالیت‌ها و کاربری اراضی و تنوع ابنیه
- ویژگی‌های کالبدی خاص ناحیه، ابعاد و اندازه مشخص با نحوه استقرار روشنی از واحدهای همسایگی
- احترام به حفظ محیط‌زیست و توجه به عوامل زیست‌محیطی از طریق بهره‌گیری از مؤلفه‌های طبیعی سایت و ساخت‌وساز همساز با محیط‌زیست طبیعی
- همچنین ایشان در مطالعه خود ویژگی‌های اصلی دهکده شهری را معرفی کرده‌اند که نمودار زیر به صورت اجمالی این موارد را طبقه‌بندی کرده است:

در مقاله خود به شناسایی و آکاوای فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق، واقع در شهرستان بینالود پرداخته است. در این مقاله به‌منظور سنجش فرصت‌ها و چالش‌ها با استفاده از مدل تحلیل عاملی ۳۵ متغیر در قالب ۴ مؤلفه (زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی) استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد: بعد زیست محیطی-کالبدی با (۸۳/۴۲) درصد از مقدار ویژه به‌عنوان مهم‌ترین فرصت و عوامل کالبدی با (۳۴/۲۶) درصد واریانس مقدار ویژه، مهم‌ترین چالش در منطقه مورد مطالعه محسوب می‌شود. نتایج این پژوهش در مدل تحلیلی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری ارائه شده است:

شکل ۱- مدل تحلیلی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری (مأخذ: عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۰۶)

محمدی یگانه و حسین‌زاده (۱۳۹۲) در مقاله خود انتقاداتی که به نظریه روستاشهرها مطرح شده را به‌صورت زیر طبقه‌بندی کرده است:

- لزوم قبول سیستم دموکراتیک دولتی در سطح توده‌ها است
- ناتوانی در حل مشکل موجود در کوتاه‌مدت
- اتکای بیش‌ازحد بر محور کشاورزی
- عدم تعریف نقشی برای روستا شهرهای موجود این موارد نیاز به یک نگاه جامع و راهبردی در استقرار نظام‌های نوین روستایی مانند گردشگری را بیش‌ازپیش نمایان کرده است.

های گذشته و تضمین سلامتی و امنیت آنها بویژه زنان (Ruth, 2001). با توجه دیدگاه‌های مختلف تعاریف توسعه روستایی نیز متعدد و متفاوت است و هر دیدگاه بنا بر چهارچوب نظری خود، توسعه روستایی صرفاً تحول وضعیت و شرایط روستاها از نظر اقتصادی نیست، بلکه توسعه متعادل اجتماعی و اقتصادی مناطق مشخص همراه با توجه خاص به حداکثر بهره برداری از منابع محلی و توزیع عادلانه و گسترده تر منافع ناشی از توسعه را دنبال می‌کند (افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۲۵).

فرآیندی همه جانبه، مستمر، موزون، درون زا، توانمند ساز، فراگیر، تحول آفرین، باور آفرین، رشد دهنده و متکی بر مشارکت و خودباوری روستاییان بوده که در چارچوب آن ظرفیت‌ها و توانایی‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جوامع روستایی برای رفع نیازهای اساسی مادی و معنوی و کنترل مؤثر بر نیروهای شکل دهنده نظام سکونت محلی (اکولوژیکی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، نهادی و سرزمینی) و توسعه سرمایه انسانی با بهره‌گیری از فرصت‌های درونی در روستاها رشد و تعالی می‌یابد (معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم کشور، ۱۳۹۰: ۱۵).

استراتژی توسعه سکونتگاه‌های روستایی، فراهم آوردن شرایط مدیریتی برای رشد پایدار سکونتگاه‌های روستایی است. سکونتگاه‌های روستایی مکان‌هایی هستند که در آن توسعه یکپارچه مدیریتی باهدف ساماندهی فضایی و پراکنش جمعیت، تأسیسات و خدمات زیرساختی در سطح روستاها، مدنظر و پیونددهنده بافت کلی سکونتگاه‌ها است (Kornecki, 2005: 39) در واقع، تجربیات بسیاری از کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه جهان نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی توسعه کالبدی مناطق روستایی عمدتاً با رویکرد سرزمینی و در بستر توسعه پایدار به انجام می‌رسد و پیوند ابعاد پایداری در برنامه‌ریزی توسعه پایدار مناطق روستایی یک مسئله مهم است و از آنجا که محیط کالبدی بستر مناسبی برای توسعه پایدار فراهم می‌آورد، اتخاذ یک رویکرد نظام‌مند در برنامه‌ریزی کالبدی با در نظر گرفتن رویکردهای محیط‌گرایی، حفاظت‌گرایی و جامعه‌گرایی امری حیاتی است.

در برنامه‌ریزی روستایی، می‌بایست سکونتگاه‌ها و جوامع در دوره‌ای طولانی هدایت شوند؛ درعین حال که می‌بایست

کالبدی	اقتصادی	اجتماعی	زیست‌محیطی
<ul style="list-style-type: none"> • ابعاد و اندازه • شبکه ارتباطی • کاربری و فعالیت • دید و منظر 	<ul style="list-style-type: none"> • خود اتکا • تنوع فعالیت اقتصادی • توسعه زیرساخت‌های اقتصادی 	<ul style="list-style-type: none"> • جمعیت • پیوندهای اجتماعی • مستحکم • هویت و شخص • حس تعلق به مکان • مشارکت 	<ul style="list-style-type: none"> • توجه به حمل و نقل پاک • حداقل دخالت در محیط طبیعی • فضای سبز کافی

شکل ۲- ویژگی‌های دهکده شهری (نگارنده، برگرفته از

بحرینی و حاجی بنده، ۱۳۹۰)

یکی از روش‌های مطرح که بر اساس مطالعات گذشته به عنوان راه حلی مؤثر توانسته برای تأمین نیازمندی‌های روستاییان، توسعه مناطق روستایی و جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه آن‌ها عمل نماید؛ تعیین مراکز روستا شهری از طریق شناخت مکان‌های مستعد خدماتی است، به گونه‌ای که ضمن کمک به توزیع مناسب تر امکانات و خدمات مورد نیاز شهری در منطقه به توسعه روستاهای محدوده کمک و سرویس رسانی مناسبی را به جامعه روستایی اعطا کرده و با بقیه روستاهای واقع در قلمرو نفوذ خود تشکیل یک منظومه اقتصادی-اجتماعی روستایی می‌دهد و بدین ترتیب در محیط‌های طبیعی مختلف حوزه‌هایی از واحدهای اجتماعی به وجود می‌آید که این حوزه‌ها با حوزه‌ها و نقاط دیگر در منطقه‌ای وسیع تر ارتباط برقرار می‌نمایند. (زبیری و رمضان‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۹)

در ارزیابی پیشینه مطالعات میتوان گفت چهار حوزه اصلی که می‌بایست در زمینه برنامه ریزی و توسعه روستا شهرها در نظر گرفته شود، شامل کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی است.

۳-۳- برنامه‌ریزی راهبردی در توسعه پایدار روستایی

توسعه پایدار روستایی عبارت است از فرآیند کمک به مردم روستایی از طریق اولویت بندی نیازهایشان، فعال نمودن آن و سرمایه گذاری در زمینه ایجاد زیرساخت‌ها و ارائه خدمات اجتماعی، برقراری عدالت و برابری با توجه به ظرفیت‌های محلی، و رفتارهایی به خلاف هم بی‌عدالتی

- بر پایه ارزیابی واقع‌گرا از منابع محیط باشد و نیز مبتنی بر مشارکت گروه‌ها و شرکا و ذی‌نفعان در سکونتگاه‌ها (McClaren, 1996:1) از نظر برایشون، برنامه‌ریزی راهبردی فرایندی هشت مرحله‌ای و بسیار منظم‌تر و مدبرانه‌تر و مشارکتی‌تر از دیگر فرایندهاست (بهزادفر و زمانیان، ۱۳۸۷: ۹۰) طبیعی و همکاران فرایند برنامه‌ریزی راهبردی را دربرگیرنده سه مرحله می‌دانند: تدوین راهبردها، اجرای راهبردها و ارزیابی راهبردها (طیبه و همکاران، ۱۳۸۶: ۲۹۲) این نوع برنامه‌ریزی دارای جامعیت و دید بلندمدت است (ملکی و طیبه، ۱۳۸۲: ۳۵) ارائه برنامه ریزی راهبردی با مدل‌های مختلفی برای انجام تحلیل وضعیت و بررسی نقاط قوت و ضعف و نیز فرصت‌ها و تهدیدات به منظور شناسایی مسائل راهبردی و ارائه راهبردهای مناسب در بلندمدت برای نواحی صورت می‌پذیرد (McClaren, 1996:1).

۶- روش‌شناسی و شیوه پژوهش

۶-۱- کلیات

روش یا طرح مطالعه را می‌توان فنونی تعریف کرد که محقق بر اساس موضوع و هدف مطالعه، انتخاب و در جریان فعالیت‌های مطالعاتی خود از دستورات و قواعد منطقی علمی آن روش پیروی می‌کند (بیسادی، ۱۳۹۱) چهارچوب تحقیق دربردارنده پراکندگی، دسته بندی، چگونگی ارتباط و همبستگی متغیرها، تعیین روابط علت و معلولی، مقایسه و تجزیه و تحلیل است.

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی است. همچنین این پژوهش را می‌توان از نوع تحقیقات کاربردی و اکتشافی به شمار آورد. پژوهش حاضر از سه مرحله تشکیل شده است که در ذیل معرفی می‌شوند. به صورت جزئی به منظور پاسخگویی به سؤالات پژوهش و بررسی فرضیات از چند روش استفاده شده است که به اختصار توضیح داده شده است:

برای دستیابی به اهداف نظری پژوهش از روش اسنادی استفاده شده است، پس از مطالعه منابع اصلی، مقالات و مطالعات صورت گرفته شاخص‌های کلیدی استخراج و ارائه خواهد شد. جهت بررسی سؤالات پژوهش از طریق توزیع پرسشنامه و تحلیل نتایج آن صورت خواهد گرفت. جامعه آماری در این بخش شامل ۳ گروه (مدیران و کارشناسان ادارات دولتی، نخبگان محلی و اهالی) خواهد بود.

پس از طی مراحل فوق جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات متغیرهای اصلی مورد بررسی در چهار گروه نقاط قوت و نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها بیان شده است. این تحلیل به منظور ارائه راهبردهای احیای پایدار محدوده مطالعه است.

نورالدین و معین مهر (۱۳۹۱) در مقاله «کاربست رویکرد دهکده شهری؛ راهکاری مناسب در تحقق سکونتگاه‌های روستایی پایدار» بیان کرده‌اند: به‌طور کلی رویکرد دهکده شهری، اکنون در مقیاس وسیع جهانی به‌عنوان راه‌حلی برای توسعه‌های جدید شهری و روستایی و دستیابی به توسعه پایدار مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین ایشان "مشارکت مردم"، "استفاده از فرم فشرده با توسعه مناسب فضا" و "تنوع و گوناگونی" را از معیارهای اصلی توسعه دهکده‌های شهری پایدار برشمردند.

در یک طبقه بندی راهبردهای توسعه پایدار در دهکده های شهری را میتوان به صورت زیر در محورهای چهارگانه که پیش از این بیان شد، طبقه بندی نمود:

- استفاده از فرهنگ بومی مردم محلی در فرآیند توسعه
- برنامه‌ریزی کارآمد، اجرایی و نشئت گرفته از بافت اجتماعی
- توسعه کاربری خدماتی و امکان دسترسی برابر
- توسعه شبکه ارتباطی داخلی و خارجی روستا شهرها
- امکان مقاوم‌سازی تأسیسات و ساختمان‌های روستایی به ویژه مسکن روستایی
- ارتقاء دانش تصمیم‌گیران از جمله مدیران و کارکنان اجرایی دولت
- پیشگیری از افزایش ساخت‌وسازهای غیرمجاز و تغییر کاربری

با توجه به نسبت هریک از این گروه‌ها و میزان دقیق افراد مورد مطالعه در هر گروه بر اساس محاسبه فرمول کوکران در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- تعداد جامعه نمونه به تفکیک گروه های تحقیق (مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۷)

ردیف	گروه	جامعه نمونه
۱	مدیران، معاونین و کارشناسان ادارات، سازمان‌ها	۴۷
۲	نخبگان محلی و دانشگاهی	۶۴
۳	اهالی و ساکنان سکونت‌گاه‌های مورد مطالعه	۲۹

۶-۳- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

داده‌های مستخرج از این پژوهش به سه گروه تقسیم می‌شود. گروه نخست داده‌های پرسشنامه‌هاست. گروه دوم داده‌های اسنادی است که بر اساس شاخص‌های احیای پایدار و دهکده شهری در محدوده مطالعه بررسی خواهد شد و گروه سوم داده‌های مستخرج از جدول SWOT است که به منظور تدوین راهبردهای پژوهش به روش QSPM تحلیل خواهد شد.

در تجزیه و تحلیل نتایج از روش SWOT استفاده خواهد شد. SWOT حرف اول چهار کلمه انگلیسی با معادل فارسی قوت، ضعف، فرصت و تهدید است (زیاری، ۱۳۸۳: ۲۳۸). ابزاری برای شناخت تهدیدها و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعف‌ها و قوت‌های داخلی آن به منظور سنجش وضعیت و تدوین راهبرد برای هدایت و کنترل آن سیستم است. این روش (SWOT) نتیجه مستقیم مدل دانشکده تجاری هاروارد است. در واقع، این روش بهترین استراتژی برای سازمان‌ها و ابزاری ارزشمند برای تحلیل‌های استراتژیک است (مرادی مسیحی، ۱۳۸۱: ۴۰؛ کریمی و محبوب فر، ۱۳۹۱: ۹۳). این مدل ابتدا در بخش تجاری مورد استفاده قرار گرفت. اما با توجه به شرایط متغیر و پیچیده موجود در شهرها به تدریج برای برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری و موضوعات مربوط به توسعه پایدار در شهرها و روستاها به کرات مورد استفاده قرار گرفت.

میزان اثرگذاری هر یک از عوامل تحت عنوان «نقطه قوت، نقطه ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها» از پرسش‌شونده بدین گونه، پرسیده شده است: «به نظر شما میزان اثرگذاری هر یک از عوامل زیر به‌عنوان نقطه قوت/نقطه ضعف/فرصت/تهدید در احیای پایدار روستایی چقدر است؟» این متغیرها که از نوع متغیرهای کیفی هستند با مفاهیم کیفی «خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم» در قالب طیف لیکرت (حافظ نیا، ۱۳۸۷، ۱۵۳) ارزش‌گذاری شده‌اند.

در همین راستا برای این که این مفاهیم ارزشی به مفاهیم قابل اندازه‌گیری و کمی تبدیل شوند، به هر یک از مفاهیم ارزش عددی داده می‌شود. پس‌از آن با توجه به تعداد اظهارنظرها در خصوص هر یک از متغیرها در مرحله پیمایش (پرسشگری)، مجموع ارزش کمی (وزن) هر یک از متغیرها استخراج و بر همین اساس رتبه و وزن نسبی آن‌ها محاسبه خواهد شد.

۶-۲- جامعه آماری

برای دریافت نتایج رضایت‌بخش از نمونه‌گیری، ابتدا باید جامعه‌ای را که قصد انتخاب نمونه از آن می‌رود را تعریف کرد. این جامعه که به آن جامعه آماری گفته می‌شود شامل تمام اعضای یک مجموعه واقعی یا فرضی از افراد، وقایع و یا اشیاء است که تعمیم‌یافته‌های پژوهش به آن‌ها صورت خواهد گرفت (گال و گال، ۱۳۸۳، ۳۶۴-۳۶۲). جامعه آماری در این تحقیق عبارت از ۳ گروه اصلی است:

- کلیه مدیران، معاونین و کارشناسان ادارات، سازمان‌ها و ترجمان‌های دولتی، حکومتی
- نخبگان محلی و دانشگاهی
- اهالی و ساکنان سکونتگاه‌های مورد مطالعه

نمونه‌گیری در تحقیق حاضر به روش نمونه‌گیری هدفمند است. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول فرمول کوکران استفاده شده است. برای این پژوهش سطح اطمینان ۹۵ درصد ($Z=1/96$) و d خطای مورد پذیرش ۰/۰۵ در نظر گرفته شده است. که در نتیجه تعداد حجم نمونه ۱۴۰ استخراج شده است

راهبردهای احیای پایدار سکونتگاه‌های روستایی مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل با رویکرد ایجاد دهکده شهری؛ محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان نور

- تهیه فهرستی از نقاط قوت داخلی و عمده
 - تهیه فهرستی از نقاط عمده ضعف داخلی
 - مقایسه نقاط قوت داخلی و فرصت‌های خارجی با هم و قرار دادن نتیجه در خانه مربوطه در گروه استراتژی‌های SO
 - مقایسه نقاط ضعف داخلی با فرصت‌های موجود در خارج و قرار دادن نتیجه در گروه استراتژی‌های WO
 - مقایسه نقاط قوت داخلی با تهدیدات خارجی و قرار دادن نتیجه در گروه استراتژی‌های ST
 - مقایسه نقاط ضعف داخلی با تهدیدات خارجی و قرار دادن نتیجه در گروه استراتژی‌های WT (دیوید، ۱۳۸۰: ۳۶۴-۲۶۴).

برای این منظور محیط داخلی و محیط خارجی شهر نور مورد مطالعه قرار گردید و سپس جهت تکمیل اطلاعات بدست آمده به وسیله پرسشنامه برای وزن دهی و امتیاز دهی وضع موجود برای تمام عوامل داخلی (نقاط ضعف و قوت) و عوامل خارجی (تهدیدات و فرصت‌ها) مورد استفاده قرار گرفته است.

۵-۶- ابزار پژوهش و اعتبار

در این تحقیق به منظور تعیین پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ و از نرم افزار SPSS نسخه ۲۳ استفاده گردیده است. این روش برای محاسبه‌ی همبستگی درونی ابزار اندازه‌گیری که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کند به کار می‌رود و هر سؤال آزمون با تک‌تک سؤالات دیگر مقایسه می‌شود.

جدول ۲- ضریب آلفای سؤالات مرتبط با گروه محتوا (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

محتوا	ضریب آلفای کرونباخ	سؤالات حذف شده	ضریب آلفای کرونباخ بعد از حذف سؤالات
کالبد	۰/۶۱۸	۲۷، ۳	۰/۷۰۱
محیط زیست	۰/۸۶۷	-	-
اقتصاد	۰/۷۹۷	-	-
فرهنگ و جامعه	۰/۷۹۵	۵۱	-

جدول ۳- ضریب آلفای سؤالات مرتبط با گروه اهداف (پدافند غیرعامل) (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

در این مدل که یک ابزار استراتژیک محسوب می‌شود، ابتدا عوامل موجود و موثر در موضوع برنامه‌ریزی به عوامل محیط درونی شامل نقاط قوت و نقاط ضعف و عوامل بیرونی شامل فرصت‌ها و تهدیدها تقسیم می‌شود. رایج‌ترین کاربرد این مدل فراهم آوردن یک چارچوب منطقی برای هدایت نظام مند بحث‌های سیستم، ارائه راهبردهای مختلف و در نهایت انتخاب بهترین راهبرد عمل است. منطق رویکرد مذکور این است که راهبرد اثر بخش، باید قوت‌ها و فرصت‌های سیستم را به حداکثر برساند و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل کاهش دهد. به طور خلاصه می‌توان گفت که این تکنیک، ابزاری برای تحلیل وضعیت و تدوین راهبرد است و این امور از طریق:

- بازشناسی و طبقه بندی قوت‌ها و ضعف‌های درونی سیستم؛
 - بازشناسی و طبقه بندی فرصت‌ها و تهدیدهای موجود در محیط خارج سیستم؛
 - تکمیل ماتریس سوات؛ و تدوین راهبردهای گوناگون برای هدایت سیستم در آینده؛ صورت می‌گیرد (کلکار، ۱۳۸۴: ۴۹).

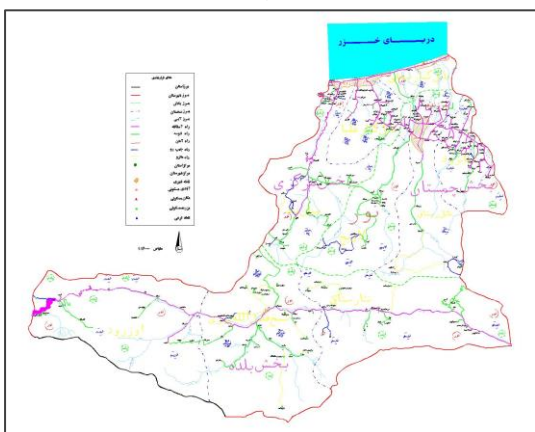
به عبارت دیگر، مدل SWOT یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات بیرون سیستمی است (ابراهیم زاده، ۱۳۸۸: ۱۱۴). مدل SWOT تحلیلی سیستماتیک را برای شناسایی این عوامل و انتخاب استراتژی که بهترین تطابق بین آنها را ایجاد می‌نماید، ارائه می‌دهد. از دیدگاه این مدل، یک استراتژی مناسب، قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند. برای این منظور، نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها در چهار حالت کلی SO، WO، ST و WT پیوند داده می‌شوند و گزینه‌های استراتژی از بین آنها انتخاب می‌شوند (هریسون و کارون، ۱۳۸۲: ۱۹۲). برای ساختن ماتریس تهدیدات، فرصت‌ها، نقاط ضعف و نقاط قوت باید هشت مرحله را طی کرد:

- تهیه فهرستی از فرصت‌های عمده‌ای که در محیط خارجی وجود دارد.
 - تهیه فهرستی از تهدیدات عمده موجود در محیط خارج

مطالعه ضمن دارا بودن ویژگی‌های مشترک مناسب که مطالعه را معنادار می‌کند؛ دارای پراکنش در محدوده شهرستان نور باشند که نتایج مطالعه را قابل تعمیم نماید. از اینرو در انتخاب ۵ روستای لایوچ، عباس کلا، افراده، دونا و سیدکلا سعی شده است این دو شاخص رعایت گردد.

در همسانی، هیچیک از روستاها ساحلی نیستند. زیرا ساحل به عنوان یک عامل تاثیرگذار در پدافند غیرعامل می‌توانست همسانی بافت روستاهای مورد مطالعه را دستخوش تغییر نماید. از اینرو این روستاها در بافت نیمه کوهستانی قرار دارند و در اسناد معماری جزء روستاهای با اقلیم مشترک هستند. از سوی دیگر جهت تعمیم پذیری در انتخاب روستاها سعی شده است بافت جمعیتی روستاها دارای تنوع مناسبی باشد تا راهبردهایی که در انتهای پژوهش ارائه خواهد شد، تعمیم‌پذیر باشند.

شکل ۳- نقشه بخشهای شهرستان نور (ماخذ: آرشیو بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان مازندران، ۱۳۹۷)

۸- نتایج

۸-۱- تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

از نظر مردم و کارشناسان مسایل شهری، منطقه مورد مطالعه، عوامل داخلی مهم و تأثیرگذار در ایمنی و در رابطه با پدافند غیرعامل، در ۹ نقطه قوت و ۵ نقطه ضعف بیان می‌گردد.

در بین ۹ نقطه قوت، عامل هنجارهای مذهبی و خصلت‌های فرهنگی و مشارکت در حفظ تمامیت ارضی با امتیاز ۰,۳۶، بااهمیت‌ترین عامل شناخته می‌شود. پس از آن، عوامل پراکنش کاربری‌های مهم و تقسیم ارگانیک

هدف	ضریب آلفای کرونباخ	سؤالات حذف شده	ضریب آلفای کرونباخ بعد از حذف سؤالات
مکان‌یابی و دسترسی	۰/۸۱۳	-	-
استتار و اختفاء	۰/۷۹۳	-	-
استحکام	۰/۷۸۱	-	-
مشارکت و آگاهی	۰/۷۷۲	-	-

۷- عرصه پژوهش

شهرستان نور با وسعتی معادل ۲۶۷۵ کیلومتر مربع در غرب استان مازندران واقع شده است، این شهرستان از طرف شمال به دریای خزر و از سمت شرق به شهرستان آمل و از سمت غرب به شهرستان نوشهر و در نهایت از طرف جنوب به استان تهران ختم می‌گردد (علوی، ۱۳۸۰: ۱۰). شهرستان پس از جدا شدن از آمل دارای سه بخش مرکزی، بلده و چمستان می‌باشد (فلاح، ۱۳۹۳). از میان روستاهای تابعه این شهرستان، روستاهای لایوچ، عباس کلا، افراده، دونا (علیا و سفلی) و سیدکلا مورد مطالعه قرار گرفتند.

مجموعه روستاهای لایوچ شامل ۹ روستای دارای سکنه می‌باشد که در فاصله ۲۲ کیلومتری بخش چمستان و در منطقه کوهستانی با پوشش جنگلی شکل گرفته‌اند (محمدی و عقیلی، ۱۳۹۵).

روستای عباس کلا در دهستان ناتل‌رستاق قرار دارد. این روستا یکی از سکونتگاه‌های قدیمی منطقه به شمار می‌رود (طرح هادی، ۱۳۹۴: ۲۱). روستای افراده از نظر تقسیمات سیاسی جزء دهستان میانرود از توابع بخش چمستان می‌باشد. از ویژگی‌های این مرکز محله می‌توان به تراکم واحدهای مسکونی و همچنین تعداد شبکه معابر که از چندین نقطه به آن محدود می‌گردند، اشاره نمود (طرح هادی، ۱۳۸۸).

روستای دونای از توابع دهستان اوزرود، از بخش بلده شهرستان نور است و از نظر موقعیت طبیعی یک روستای کوهپایه‌ای می‌باشد (زیست شهر، ۱۳۹۳: ۱۰۶). در روستای سیدکلا نیز روابط اجتماعی و همبستگی و پیوند ساکنان هر محله به طور عمده توسط عوامل پیدایش محله و تجمع مردم شکل می‌گیرد (شعربافی، ۱۳۹۴).

در روند انتخاب حوزه‌های مطالعه دو شاخص همسانی و گستردگی مدنظر بوده است به صورتی که روستاهای مورد

راهبردهای احیای پایدار سکونتگاه‌های روستایی مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل با رویکرد ایجاد دهکده شهری؛ محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان نور

W1	وجود بافت‌های آسیب‌پذیر و تخریبی در مناطق مختلف	۰,۰۶	۲	۰,۱۲
W2	شبکه‌های ارتباطی ناکافی و یا نامناسب در سطح روستا	۰,۰۷	۱	۰,۰۷
W3	عدم وجود فضاهای باز و کافی در سطح محلات مختلف	۰,۰۹	۱	۰,۰۹
W4	وجود کاربری‌های مزاحم و ناسازگار در سطح روستا	۰,۰۷	۲	۰,۱۴
W5	عدم آگاهی و توجه کافی به مسئله پدافند غیرعامل	۰,۰۹	۱	۰,۰۹
	جمع	۱	-	۰,۵۱

۸-۲- تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)

از نظر مدیران، کارشناسان و اهالی، مهم‌ترین فرصت‌های خارجی روستاهای مورد مطالعه از منظر پدافند غیرعامل، در ۱۲ مورد خلاصه می‌شوند. مهم‌ترین فرصت در زمینه مورد بحث، امکان برنامه‌ریزی جهت به‌کارگیری تکنیک‌های استتار، اختفا، پوشش و فریب در کاربری‌های استراتژیک سطح روستا شهر با امتیاز ۰/۳۶ است. پس از آن، گزینه موقعیت خاص ژئوپلیتیکی، با ارزش ۰,۳۲ قرار می‌گیرد. عوامل استفاده از دانش بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع روستاها و مراکز بهداشتی در هسته روستا، هر دو با امتیاز ۰,۲۸ در رتبه سوم اهمیت قرار می‌گیرند. کم‌اهمیت‌ترین فرصت نیز عامل امکان بکارگیری سامانه‌های اطلاع‌رسانی و اعلام خطر جهت آگاه‌سازی اهالی، با ارزش ۰,۱۶ می‌باشد.

جدول ۶- فرصت‌ها (عوامل خارجی) در زمینه پدافند

غیرعامل (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

امتیاز	رتبه	ضریب	عوامل خارجی (EFE) ^{۱۱} فرصت‌ها ^{۱۲}
۰,۳۶	۴	۰,۰۹	امکان برنامه‌ریزی جهت به‌کارگیری تکنیک‌های استتار، اختفا، پوشش و فریب در کاربری‌های استراتژیک سطح روستاها
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	امکان تمرکز دایمی و انتقال کاربری‌ها و ساختمان‌های اداری به بیرون شهر و یا مناطق کم تراکم‌تر به دلیل فرسوده بودن این کاربری‌ها

11 - External Factor Evaluation (EFE) matrix
12- Opportunities

روستا -شهر به چند منطقه ی مشخص داشتن امتیاز مشترک ۰,۳۲ قرار می‌گیرند. در بین نقاط قوت عامل بافت متناسب فرهنگی یکدست شهر و عدم جدایی‌گزینی اکولوژیکی به دلیل وابستگی های قومی و قبیله ای با ارزش ۰,۱۲ دارای کم ترین ارزش می باشند.

در بین ۵ عامل ضعف، بااهمیت ترین آنها از نظر ساکنین وجود کاربری‌های مزاحم و ناسازگار در سطح روستا - شهر با ارزش ۰,۱۴ می باشد. پس از آن، وجود بافت های آسیب‌پذیر و تخریب شده در مناطق مختلف، با امتیاز ۰,۱۲ است. بی‌اهمیت ترین نقطه ضعف نیز شبکه های ارتباطی نامناسب در مناطق مختلف ذکر شده است.

جدول ۴- قوت‌ها (عوامل داخلی) در زمینه پدافند غیرعامل

(مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

امتیاز	رتبه	ضریب	عوامل خارجی (IFE) ^۸ قوت‌ها ^۹
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	وجود و پراکنش مناسب کاربری‌ها
۰,۳۲	۴	۰,۰۸	تقسیم ارگانیک روستا -شهر به چند منطقه مشخص
۰,۲۰	۴	۰,۰۵	وجود مدارس و مساجد و بافت های با ارزش در سطح محلی
۰,۲۴	۳	۰,۰۸	تکمیل شبکه های کمربندی در اغلب مناطق
۰,۳۶	۴	۰,۰۹	هنجارهای فرهنگی و مشارکت عمومی
۰,۲۸	۴	۰,۰۷	شکل گیری شبکه معابر طراحی شده در سال های اخیر
۰,۱۲	۳	۰,۰۴	بافت فرهنگی یکدست شهر و عدم جدایی گزینی اکولوژیکی
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	موقعیت جغرافیایی طبیعی قابل دفاع
۰,۱۸	۳	۰,۰۶	توجه به موضوع ایمنی و پدافند غیرعامل در برخی از مدیران و مسئولان تسهیل گر توسعه
۲,۱۵	-	۱	جمع

جدول ۵- ضعف‌ها (عوامل داخلی) در زمینه پدافند

غیرعامل (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

امتیاز	رتبه	ضریب	عوامل خارجی (IFE) ضعف‌ها ^{۱۰}
--------	------	------	--

8 - Internal Factor Evaluation (EFE) matrix
9- Strengths
10- Weaknesses

۰,۰۸	۲	۰,۰۴	افزایش ساخت وسازهای غیرمجاز در مزارع و باغات اطراف روستاها	T1
۰,۰۰۸	۱	۰,۰۸	عدم استتار مناسب شبکه‌های برق و خطوط تلفن و هوایی بودن انتقال آن‌ها	T2
۰,۰۷	۱	۰,۰۷	عدم توجه به اصول پدافند غیرعامل در ساخت و طراحی کاربری‌های عمومی	T3
۰,۱	۲	۰,۰۵	عدم مکان‌یابی صحیح و اصولی ایستگاه‌های اصلی انتقال نیروی برق، گاز، خطوط تلفن و..	T4
۰,۰۸	۲	۰,۰۴	عدم وجود ساختمان‌های امن و پناهگاه مناسب در سطح روستا	T5
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	وجود انبارهای قابل اشتغال در بافت مسکونی روستا مجاور ابنیه مسکونی	T6
۰,۰۶	۲	۰,۰۳	برهم خوردن بافت جمعیتی روستا و گرایش به زندگی فصلی	T7
۲,۳۴	-	۱	جمع	

تجزیه و تحلیل داده‌ها بیانگر این واقعیت است که امتیاز حاصل از ارزیابی عوامل داخلی نقاط قوت و ضعف‌ها برابر ۲,۶۶ است؛ بنابراین، با توجه به اینکه جمع امتیاز عوامل قوت، ۲,۱۵ و جمع امتیاز نقاط ضعف ۰,۵۱ می‌باشند، توان برنامه‌ریزی بر اساس عوامل قوت و برطرف نمودن ضعف‌ها مهیا است. ارزیابی ماتریس عوامل خارجی (فرصت و تهدیدها) حاکی از این است که امتیاز به‌دست‌آمده، ۲,۸۷ می‌باشد؛ بنابراین، با توجه به امتیاز نهایی عوامل فرصت که ۲,۳۴ و عوامل تهدید که ۰,۵۳ می‌باشند، نتیجه می‌گیریم که در زمینه موضوع مورد بحث، فرصت‌ها بر تهدیدها غلبه دارند. به‌طور کلی، بهره‌گیری از این وضعیت، نیازمند راهبردهای خاص خود می‌باشد که بتوان ضعف‌ها را به حداقل رساند و با تهدیدها مقابله نمود.

۸-۲- تعیین استراتژی‌های چارچوب سوات

تجزیه و تحلیل عوامل درونی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل بیرونی (فرصت‌ها و تهدیدها) حاکی از این است که راهبرد تهاجمی (حداکثر- حداکثر)، با امتیاز ۴,۴۹ به عنوان مهم‌ترین راهبرد در این شهر از نظر اصول پدافند غیرعامل مطرح می‌باشد. راهبردهای انطباقی (حداقل حداکثر)،

			عوامل خارجی (EFE) ^{۱۱} فرصت‌ها ^{۱۲}	
03	۰,۰۷	۳	وجود مراکز بهداشتی در هسته روستا	۰,۲۱
04	۰,۰۳	۳	قابلیت گسترش فضای سبز کافی و به دلیل اقلیم روستاها	۰,۰۹
05	۰,۰۷	۳	قرارگیری در مجاورت رشته‌کوه البرز	۰,۲۱
06	۰,۰۳	۳	وجود کاربری خدماتی در نزدیکی برخی از روستاها	۰,۰۹
07	۰,۰۷	۴	امکان مقاوم‌سازی تأسیسات و ساختمان‌های	۰,۲۸
08	۰,۰۸	۴	موقعیت خاص ژئوپلیتیکی	۰,۳۲
09	۰,۰۷	۴	استفاده از دانش و فرهنگ بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع روستا	۰,۲۸
010	۰,۰۷	۴	وجود موقعیت طبیعی مناسب برای به‌کارگیری سیاست‌های مربوط به پدافند غیرعامل	۰,۲۸
011	۰,۰۴	۳	امکان آموزش مدیران در زمینه مدیریت بحران و پدافند غیرعامل	۰,۱۲
012	۰,۰۲	۳	امکان بکارگیری سامانه‌های اطلاع‌رسانی و اعلام خطر جهت آگاه‌سازی اهالی روستاها	۰,۰۶
		۱	جمع	۲,۳۴

در بین ۷ تهدید مورد بررسی، مهم‌ترین آن عدم مکان‌یابی صحیح و اصولی ایستگاه‌های اصلی انتقال نیروی برق، گاز، خطوط تلفن و... با ارزش ۰,۱ بوده است. همچنین، عواملی مانند عدم استتار مناسب شبکه‌های برق و خطوط تلفن و هوایی بودن انتقال آن‌ها، عدم وجود ساختمان‌های امن و پناهگاه مناسب در سطح روستا و افزایش ساخت‌وسازهای غیرمجاز در مزارع و باغات اطراف، با ارزش ۰,۸ در رتبه بعدی اهمیت و توجه قرار دارند. کم‌اهمیت‌ترین تهدید مربوط به مهاجرت و در نتیجه افزایش میزان تراکم جمعیت روستا با امتیاز ۰,۰۶ می‌باشد.

جدول ۷- تهدید (عوامل خارجی) در زمینه پدافند

غیرعامل (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

			عوامل خارجی (EFE) تهدیدها ^{۱۳}	
امتیاز	ضریب	رتبه		

راهبردهای احیای پایدار سکونتگاه‌های روستایی مبتنی بر اصول پدافند غیرعامل با رویکرد ایجاد دهکده شهری؛ محدوده مورد مطالعه: روستاهای شهرستان نور

مناسب روستا، جهت به کارگیری تکنیک‌های استتار، اختفا، پوشش و فریب	از شکل‌گیری کاربری‌های ناسازگار در سطح روستا
--	--

اقتضایی (حداکثر حداقل) و تدافعی (حداقل حداقل)، به ترتیب با امتیاز نهایی ۶۸،۸۵، ۲،۲، ۱،۴ در رده‌های بعدی قرار دارند. در ادامه، مهم‌ترین موارد در هر راهبرد برای توسعه و پیشبرد موضوع مورد بحث در زمینه به کارگیری اصول پدافند غیرعامل در روستاهای مورد مطالعه بیان می‌گردد.

جدول ۱۰- راهبردهای انطباقی و تدافعی (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

راهبردهای تدافعی (WT):	راهبردهای انطباقی (WO):
نقاط ضعف را کاهش دهید و از تهدیدها پرهیز کنید.	با بهره‌گیری از فرصت‌ها نقاط ضعف را از بین ببرید.
بهبودی شبکه حمل‌ونقل و شریان‌های ارتباطی روستاها	آموزش و ارتقاء فهم و درک عمومی شهروندان از امنیت و پدافند غیرعامل
اجرای منطقه بندی و ناحیه بندی اصولی در سطح روستا جهت کنترل در زمان بحران	تأمین اعتبارات لازم و اختصاص سهمی از بودجه‌ی نهادها برای تدوین و اجرای طرح‌های پدافند غیرعامل در سطح روستا
بهره‌گیری از سیاست‌های آمایشی و توزیع مناسب جمعیت، فضا و فعالیت در سطح روستاها	نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده در سطح روستا
کنترل و جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز در کاربری‌های باغی	تشکیل کمیته مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شورای روستاها

جدول ۸- تعیین راهبرد مطلوب ایمنی و به کارگیری شاخص‌های پدافند غیرعامل و ترکیب آن (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

عوامل داخلی		عوامل خارجی	
قوت	ضعف	فرصت	تهدید
۲،۱۵	۰،۵۱	۲،۳۴	۰،۵۳
ترکیب عوامل			
SO	WT	ST	WO
۴،۴۹	۱،۰۴	۲،۶۸	۲،۸۵
راهبرد تهاجمی	راهبرد تدافعی	راهبرد اقتضایی	راهبرد انطباقی

۸-۳- اولویت‌بندی یا کمی نمودن استراتژی‌های

معرفی‌شده با استفاده از ماتریس QSPM^۴

برای کمی نمودن استراتژی‌ها، از ماتریس QSPM استفاده شده است؛ به گونه‌ای که بر اساس کمیت حاصل، استراتژی‌ها مقایسه و اولویت‌بندی شده‌اند. در واقع، این تکنیک مشخص می‌نماید که کدام یک از مؤلفه‌های استراتژیک انتخاب شده، امکان‌پذیر و واقعیت می‌یابند. این تکنیک نیز مانند بیشتر تکنیک‌ها و ابزارها نیازمند قضاوتی ماهرانه و آگاهانه می‌باشد. این ماتریس برای ارزیابی امکان‌پذیری و پایداری راهکارهای پیشنهادی در مواجهه با شرایط محیطی و وضع موجود سازمان می‌باشد. روش کار به این صورت است که در مرحله اول، فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی و قوت‌ها و ضعف‌های داخلی، در ستون راست QSPM فهرست می‌شوند.

14 - Quantitative Strategic planning matrix (QSPM)

جدول ۹- راهبردهای تهاجمی و اقتضایی، انطباقی و تدافعی (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

راهبردهای تهاجمی (SO):	راهبردهای اقتضایی (ST):
با بهره‌گیری از نقاط قوت درصد بهره‌برداری از فرصت‌ها برآید	برای احتراز از تهدیدها از نقاط قوت استفاده کنید.
استفاده از دانش بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع روستا	استفاده از وحدت و همگرایی مردم محلی در به کارگیری سیاست‌های پدافند غیرعامل در سطح روستا - شهر
استفاده از مراکز مذهبی و آموزشی برای آموزش غیرنظامی به شهروندان (توسعه آموزش عمومی)	مکان‌یابی و بهسازی شبکه برق‌رسانی و خطوط تلفن در روستا
مطالعه، شناخت و ایجاد فضاهای عمومی در سطح روستاها	توسعه، بهینه‌سازی و مقاوم‌سازی تجهیزات و تأسیسات روستا
بهره‌گیری از موقعیت طبیعی	تمرکززدایی فعالیت‌ها و جلوگیری

جدول ۱۱- اولویت‌بندی و اهمیت راهبردها بر اساس کمی شدن آن‌ها (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۸)

امتیاز QSPM	عنوان راهبرد بر اساس اولویت
۱۷,۵۴	۱ تمرکززدایی فعالیت‌ها و جلوگیری از شکل‌گیری کاربری‌های ناسازگار در سطح روستا
۱۷,۴۲	۲ مکان‌یابی و بهسازی شبکه برق‌رسانی و خطوط تلفن در سطح شهر
۱۶,۱۳	۳ اجرای منطقه بندی و ناحیه بندی اصولی در سطح روستاها جهت کنترل شهر در زمان بحران
۱۶,۱۱	۴ بهسازی شبکه حمل‌ونقل و شریان‌های ارتباطی روستاها
۱۵,۹۸	۵ نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده در سطح روستا
۱۵,۹۷	۶ توسعه، بهینه‌سازی و مقاوم‌سازی تجهیزات و تأسیسات روستا
۱۴,۹۰	۷ تأمین اعتبارات لازم و اختصاص سهمی از بودجه نهادها برای تدوین و اجرای راهبردهای پدافند غیرعامل در سطح روستاها
۱۴,۷۶	۸ آموزش و ارتقاء فهم و درک عمومی اهالی از امنیت و پدافند غیرعامل از طریق ارتقاء ظرفیت‌ها
۱۴,۴۸	۹ تشکیل کمیته مدیریت بحران و پدافند غیرعامل در شورای روستاها
۱۳,۳۲	۱۰ کنترل و جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز در کاربری‌های کشاورزی و باغی
۱۳,۲۱	۱۱ مطالعه، شناخت و ایجاد فضاهای سبز مناسب در سطح روستا به منظور اقدامات
۱۳,۲۰	۱۲ استفاده از دانش بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع روستاها
۱۳,۰۳	۱۳ استفاده از وحدت و همگرایی مردم محلی جهت استفاده در به‌کارگیری سیاست‌های پدافند غیرعامل در سطح روستا
۱۲,۹۴	۱۴ بهره‌گیری از سیاست‌های آمایشی و توزیع مناسب جمعیت، فضا و فعالیت در سطح روستا
۱۲,۸۹	۱۵ استفاده از مراکز مذهبی و آموزشی برای آموزش غیرنظامی به شهروندان
۱۱,۸۵	۱۶ بهره‌گیری از موقعیت مناسب طبیعی روستاها جهت به‌کارگیری تکنیک‌های استتار، اختفا، پوشش و فریب

این اطلاعات باید مستقیماً از ماتریس‌های IFE و EFE حاصل شوند. در مرحله دوم، برای هر عامل بحرانی موفقیت امتیازی در نظر گرفته می‌شود. این امتیازها با توجه به ماتریس‌های IFE و EFE هستند و در ستون دوم، در برابر عوامل بحرانی موفقیت قرار داده می‌شوند. در مرحله سوم، با در نظر گرفتن مرحله دوم فرموله کردن؛ یعنی، مرحله تلفیق و ترکیب، استراتژی‌های قابل اجرا در نظر گرفته می‌شوند و آن‌ها را در ردیف بالای ماتریس QSPM قرار می‌دهند. در مرحله چهارم، امتیازهای جذابیت AS تعیین می‌شوند و آن‌ها را به صورت مقادیر عددی که نشان‌دهنده جذابیت نسبی هر استراتژی می‌باشند، تعریف می‌کنند. امتیاز جذابیت، با در نظر گرفتن هم‌زمان عوامل بحرانی موفقیت و طرح این سؤال حاصل می‌شود که «آیا این عامل در انتخاب استراتژی مذکور اثرگذار هستند؟» اگر پاسخ داده شده مثبت باشد، در یک کلاس بندی بین نبود جذابیت تا بسیار جذاب از امتیاز ۳ تا ۱ قرار می‌گیرد. در مرحله پنجم، جمع امتیازهای جذابیت‌ها به دست آورده می‌شود؛ این کار با ضرب امتیاز هر عامل در امتیاز جذابیت در هر ردیف حاصل می‌شود و نشان‌دهنده جذابیت نسبی آن استراتژی است. امتیاز بالاتر به معنای جذابیت بیش‌تر آن استراتژی است. در جدول زیر، نتایج پایانی محاسبات نتایج ذکر شده است. بر اساس ۱۶ راهبرد ارائه شده، راهبرد تمرکززدایی فعالیت‌ها و جلوگیری از شکل‌گیری کاربری‌های ناسازگار در سطح روستاها، با امتیاز نهایی ۱۷,۵۴ در ماتریس جذابیت و اولویت‌بندی QSPM، در رتبه اول توجه و اهمیت قرار دارد. در مراحل دوم و سوم اهمیت، به ترتیب راهبردهای مکان‌یابی و بهسازی شبکه برق‌رسانی و خطوط تلفن در سطح شهر و اجرای منطقه بندی و ناحیه بندی اصولی در سطح شهر جهت کنترل شهر در زمان بحران، با امتیاز ۱۷,۴۲ و ۱۷,۱۳ قرار می‌گیرند. بر اساس این ماتریس، دو راهبرد استفاده از مراکز مذهبی و آموزشی برای آموزش غیرنظامی به شهروندان و بهره‌گیری از موقعیت طبیعی مناسب این روستا شهر، جهت به‌کارگیری تکنیک‌های استتار، اختفا، پوشش و فریب، به ترتیب با امتیاز جذابیت و اولویت دار ۱۲,۸۹ و ۱۱,۸۵ در رتبه‌های آخر اولویت‌بندی استراتژی‌ها قرار می‌گیرند. جدول زیر وضعیت اولویت‌بندی و اهمیت راهبردها بر اساس کمی شدن آن‌ها را نشان می‌دهد:

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به مطالعات میدانی صورت گرفته شده و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از مدل SWOT، که روستاهای مورد مطالعه در شهرستان نور از نظر ایمنی و به‌کارگیری شاخص‌های پدافند غیرعامل در شرایط مناسبی قرار ندارد. همچنین با توجه به ارزیابی عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) از بین استراتژی‌های چهارگانه، استراتژی تهاجمی به عنوان استراتژی مطلوب برای نیل به ایمنی و به‌کارگیری سیاست‌های مربوط به پدافند غیرعامل در روستاهای کوهپایه‌ای شهرستان نور بشمار می‌رود.

تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از ارزیابی‌ها بیانگر این واقعیت است که شایسته است تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان نهادها و سازمان‌های متولی و دخیل امر توسعه و برنامه‌ریزی در این ناحیه با تکیه بر هدف‌گزینی راهبردی، به راهبردهای: «استفاده از دانش بومی مردم محلی در بهره‌گیری از مناطق و پهنه‌های طبیعی امن و قابل دفاع روستا»، «استفاده از مراکز مذهبی و آموزشی برای آموزش غیرنظامی به شهروندان»، «مطالعه، شناخت و ایجاد فضاهای سبز مناسب در سطح روستاها»، «بهره‌گیری از موقعیت طبیعی مناسب این روستا شهر، جهت به‌کارگیری تکنیک‌های استتار، اختفا، پوشش و فریب» به عنوان راهبردهای مطلوب دستیابی به ایمنی پایدار در سایه‌ی سیاست‌ها و شاخص‌های پدافند غیرعامل در سطح محلی و منطقه‌ای توجه کنند. همچنین بر اساس ماتریس استراتژیک کمی (QSPM) و از بین استراتژی‌های برشمرده شده در بالا، توجه به استراتژی تمرکززدایی فعالیت‌ها و جلوگیری از شکل‌گیری کاربری‌های ناسازگار در سطح روستاها، به عنوان مهم‌ترین اولویت برنامه‌های مربوط به پدافند غیرعامل ضروری باشند. از سوی دیگر با تطبیق راهبردهای مستخرج در زمینه پدافند غیرعامل در روستاهای لایوچ، عباس‌کلا، افراده، دونا (علیا و سفلی) و سیدکلا در شهرستان نور با اصول و مبانی توسعه دهکده شهری می‌توان بیان داشت همان‌طور که دهکده شهری یک الگوی ثابت نیست بلکه ایده‌ای است که اصول کلی آن می‌تواند راهگشای طراحی و برنامه‌ریزی شهری قرار گیرد و به این ترتیب در هر جا ممکن است متناسب با شرایط محلی تغییر شکل پیدا کند. راهبردهای تقویت پدافند غیرعامل نیز الگوی ثابتی نیستند.

نکته دیگر اینکه ایده دهکده شهری که به‌منظور باززنده‌سازی بافت‌های فرسوده، توسعه زمین‌های متروکه در حاشیه و لبه در مناطق تحت نفوذ و فشار توسعه اطراف شهرها قرار دارند مطرح شد می‌تواند پاره‌ای از راهبردهای بیان‌شده در زمینه پدافند غیرعامل در محدوده مطالعه را تقویت نماید.

استفاده از ایده دهکده شهری به دلیل مقیاس کوچک آن مدیریت و اداره امور آن را کاراتر، ارتباطات و تعاملات اجتماعی را تقویت، حرکت به سمت خود-کفایی و خود-اتکایی را آسان‌تر، صرفه‌جویی در منابع را ممکن و استفاده از فناوری‌های نو را تشویق می‌کند؛ که اکثر آن‌ها همراستا با راهبردهای پدافند غیرعامل هستند. از اینرو پیشنهادت زیر برای طرح‌های توسعه روستاهای مورد مطالعه ارائه می‌گردد:

- کنترل مقیاس کالبدی در ساختار محلات روستاها و برقراری توازن در زمینه ارتباطات کالبدی و ابنیه روستایی
- تامین فضای باز مسطح به منظور استفاده در هنگام بروز بحران. این فضای باز می‌بایست در ارتباط مناسب با تمام بخشهای روستا و کاربری‌های خدماتی از جمله خانه بهداشت، مدرسه و تامین‌کننده‌های مایحتاج اهالی
- اصلاح سیستم‌های هدایت آبهای سطحی به علت شدت بارش و مخاطرات احتمالی در این خصوص
- توسعه آموزشهای عمومی به منظور تقویت مشارکت مردمی در توسعه روستا و مدیریت بحران
- تاکید بر مقیاس انسانی در توسعه کالبدی و توجه به دسترسی مناسب پیاده به تمام بخشهای روستا
- اصلاح معابر و دسترسی‌ها برای تمام گروه‌های ساکن روستا به ویژه کودکان، کهنسالان و معلولین
- استفاده کارآمد انرژی‌های نو (خورشید، باد و آب) به منظور کاربرد در موارد قطع خدمات عمومی
- اصلاح شبکه معابر روستاها جهت تقویت خوانایی به ویژه برای افراد غیرساکن، از جمله گردشگران و گروه‌های امداد

- ۱
- ابراهیمزاده، عیسی، (۱۳۸۸) «تحلیل عامل مؤثر بر گسترش گردشگری در ناحیه ساحلی چابهار با استفاده از مدل راهبردی SWOT» فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، شماره اول، تابستان، اصفهان.
  - اسمیت، کیت (۱۳۸۲) مخاطرات محیطی، ترجمه محمد علیشاهی، انتشارات سمت، تهران.
  - امیدوار، کمال؛ فنودی، محسن و نارنگی‌فرد، مهدی (۱۳۹۶) «ارزیابی نقش عناصر محیطی در پایداری سکونتگاه‌های روستایی، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان بردسکن» دوره ۱۲، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶، صفحه ۳۷-۵۲
  - بحرینی حسین و حاجی‌بنده مونا (۱۳۹۰) «الگوی دهکده شهری: رهیافتی کارآمد در جهت تحقق پایداری سکونتگاه‌های روستایی نمونه موردی: روستای میانلالت واقع در حوزه صفاورد شهرستان رامسر» مسکن و محیط روستا، دوره ۳۰، شماره ۱۳۴، صص ۴۹-۷۴
  - بهزادفر مصطفی، زمانیان روزبه (۱۳۸۷) «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری با تکیه بر بخش محصول نمونه موردی: شهرستان نیشابور» نشریه بین‌المللی مهندسی صنایع و مدیریت دوره ۱۹، شماره ۶، صص ۸۹-۱۰۳
  - بیسادی، مونا (۱۳۹۱) «اصول طراحی مراکز تحقیقاتی معماری و شهرسازی با رویکرد ارتقاء خلاقیت و نوآوری محققین» پایان‌نامه برای دریافت درجه دکتری رشته مهندسی معماری گرایش معماری، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی
  - پری زادی طاهر، حسینی امینی حسن، شهریاری مهدی (۱۳۸۹) «بررسی و تحلیل تمهیدات پدافند غیرعامل در شهر سقز در رویکردی تحلیلی»، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۶، صص ۱۹۹-۲۰۲
  - حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۷۱) «مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی»، انتشارات سمت، تهران.
  - حسینی، سیدعلی (۱۳۹۰) «مبانی فنی و اجرایی حقوق شهری و منطقه‌ای در ایران»، دریای دانش، رشت.
  - رحمانی فضلی، عبدالرضا؛ سعیدی راد، مجید و امینی، سما. (۱۳۹۵). «ارزیابی ایمنی فضاهای روستا- شهری با تأکید بر شاخص‌های پدافند غیرعامل (نمونه موردی: روستا- شهر اشترینان)». آمایش محیط، ۹(۳۴)، ۱۰۹-۱۳۰.
  - رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری، اسماعیل (۱۳۸۱) «نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای)» مدرس علوم انسانی، شماره ۲۵، صص ۲۳-۴۰
  - رهنمایی، محمدتقی؛ پورموسوی، سیدموسی (۱۳۸۵) «بررسی ناپایداری امنیتی شهروندان بر اساس شاخصه‌های توسعه پایدار شهری»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۷، صص ۱۷۷-۱۹۳
  - زیاری، کرامت اله و رمضان زاده، رقیه. (۱۳۹۲). روستاشهر و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه ای (مطالعه موردی: شهرستان بروجرد). مطالعات برنامه ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۸(۲۴)، ۱۷-۳۷.
  - زیاری، کرامت الله (۱۳۸۴) «برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری» چاپ اول، یزد: انتشارات دانشگاه یزد
  - شعربافی الناز (۱۳۹۴) «طرح هادی روستای سیدکلا» بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان مازندران، شهرستان نور
  - طرح اندیشان زیست شهر (۱۳۸۸) «طرح هادی روستای اوزرود» بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان مازندران، شهرستان نور
  - طبیبی، مسعود، محمد فتحیان و شهاب‌الدین موسوی اشکوری (۱۳۸۶) «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه سیستم‌های هوشمند جاده‌ای کشور» پژوهشنامه حمل‌ونقل، شماره ۴، صص ۳۰۶-۲۹۱
  - علوی، سیداسماعیل (۱۳۸۰) «طرح هادی مجموعه روستاهای لایوچ» بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان مازندران، شهرستان نور
  - عنابستانی علی اکبر، عباس زاده، محمدرضا و وصال زینب (۱۳۹۴) واکوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد

- دهکده شهری در راستای تحقق سکونتگاه‌های روستایی پایدار؛ مطالعه موردی: روستای جغرق از توابع شهرستان بینالود» پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، دوره ۴، شماره ۴ (پیاپی ۱۲)، صص ۱۹۵-۲۱۰
- فلاح وسطی کلا، محدثه (۱۳۹۳) «بررسی اثرات اقتصادی-اجتماعی-زیست‌محیطی گردشگری روستایی بر روستاهای شهرستان نور» پایان‌نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی آبادانی و توسعه روستاها
- کاظمی، شهریانو، تبریزی، نازنین. (۱۳۹۴) «ارزیابی ایمنی فضای شهری با تأکید بر شاخص‌های پدافند غیر عامل؛ نمونه موردی شهر آمل»، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، شماره ۹، ۲۶-۱۱
- کریمی، جعفر و محمدرضا محبوب فر (۱۳۹۱) «تکنیک‌ها و مدل‌های برنامه‌ریزی توریسم»، انتشارات ارکان دانش، چاپ اول، اصفهان.
- گال، م و گال، بورک، ج (۱۳۸۳) «روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی»، ترجمه احمدرضا نصر و همکاران، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت
- گلکار، کورش (۱۳۸۴) «مناسب سازی تکنیک تحلیل سوات (SWOT) برای کاربرد در طراحی شهری»، مجله صفا، شماره ۴۱، سال پانزدهم، پاییز و زمستان، تهران.
- ماشی، ز، ریحانی، ن، درخشان، ق (۱۳۹۱) «پدافند غیرعامل و تأثیر آن بر کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌های شهری»، اداره کل پدافند غیر عامل وزارت صنعت، معدن و تجارت، نسخه مخصوص چاپ.
- محمدی یگانه، بهروز وحسین زاده، اکبر (۱۳۹۲) «نقش عملکردی روستا-هرها در توسعه روستاهای پیرامونی مورد مطالعه: شهر زرین رود، شهرستان خداآبند» برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۱۱، صص ۵۵-۶۴
- محمدی، عارفه و عقیلی سیده مریم (۱۳۹۵) «بررسی الگوهای معماری مسکن بومی (مطالعه موردی روستای لایچ شهرستان نور)»، کنفرانس بین‌المللی مهندسی شهرسازی، عمران، معماری، قم، دانشگاه علمی کاربردی استانداری قم
- مرادی مسیحی، وراز، (۱۳۸۸) «برنامه‌ریزی استراتژیک در کلان شهرها»، انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری، چاپ اول، تهران.
- ملکی، محمدرضا طبیبی، سیدجمال الدین (۱۳۸۲) «برنامه‌ریزی استراتژیک» چاپ دوم، تهران: انتشارات ترمه
- مهدوی، داوود؛ رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله (۱۳۹۵) «طراحی راهبردهای توسعه پایدار گردشگری روستاهای تاریخی-فرهنگی ایران» نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۰، شماره ۵۶، صص ۲۷۵-۳۰۰
- مهندسین مشاور بزرگ امید (۱۳۹۴) «طرح هادی روستای عباس کلا» بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان مازندران، شهرستان نور
- نورالدین، مصطفی و معین‌مهر، صدیقه (۱۳۹۱) «کاربست رویکرد دهکده شهری؛ راهکاری مناسب در تحقق سکونتگاه‌های روستایی پایدار، نمونه موردی: روستای آق اوگر از شهرستان تالش». فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۱، شماره ۴، صص ۲۳-۴۰
- هریسون، جفری و جان کارون (۱۳۸۲) «مدیریت استراتژیک»، ترجمه: بهروز قاسمی، انتشارات هیأت، چاپ اول، تهران.
- یاری حصار، ارسطو، بدری، سیدعلی، پورطاهری، مهدی، فرجی سبکبار، حسنعلی. (۱۳۹۲). «بررسی و تبیین فرایند انتخاب نماگرهای سنجش و ارزیابی پایداری سکونتگاه‌های روستایی حوزه‌ی کلان‌شهری با تأکید بر کلان‌شهر تهران» فصلنامه جغرافیا و توسعه، دوره ۱۱، شماره ۳۲، صص ۱۲۷-۱۴۸
- Aldous, T. (1992). Urban Villages: A Concept for Creating Mixed-use Urban Development on A Sustainable Scale. London: Urban Villages Group.
- Biddulph, M., Franklin, B. and Tait, M. (2002). The Urban Village: A Real or Imagined Contribution to Sustainable Development? Cardiff: City and Regional Planning, Cardiff

***Sustainable Rehabilitation Strategies for Rural Settlements Based on
Passive Defense Principles with an Urban Village Approach
(Case study: Villages of Noor City)***

Mazyar Khaki¹, Behnam Rajabifar², Abdollah Ebrahimi³

1- PhD Student in Architecture, Islamic Azad University, Sari Branch, Mazandaran, Iran

*2- Assistant Professor, Islamic Azad University, Ghaemshahr Branch, Department of
Architecture, Mazandaran, Iran (Correspondent author)*

*3- Instructor, Islamic Azad University, Sari Branch, Department of Architecture,
Mazandaran, Iran*

Abstract

Villages, as one of the human habitats, are always exposed to natural and human threats. Given the antiquity and breadth of rural areas, it is important to pay attention to the principles of passive defense in these habitats. Given that doing the principles of passive defense reduces vulnerabilities and damages; the main purpose of this study is to explain the strategies of sustainable rehabilitation of mountain villages in Noor city based on the principles of passive defense. In this way, the approach of the urban village, which is one of the new and efficient ideas for the development of rural areas, is used. The research method is descriptive-analytical and it's practical. Data collection was based on documentary and field studies. The analysis of the obtained information was performed using SWOT method and the necessary strategies for improving security and sustainability were presented according to the principles of passive defense and urban village approach by using QSPM quantitative matrix. Local people, specialists, experts and officials of institutions in charge of the study area make the target population of this study. The findings show that the natural environment suitable for the mountainous villages of Noor city from two perspectives of passive defense and the idea of urban villages is a good opportunity for sustainable development of these areas. It is also necessary to use this opportunity and other strengths of rural areas in the four physical, social, economic and environmental aspects.

Key words: Rural architecture, passive defense, urban village, sustainable rural development